

LETO 1908 – ZAČETEK DISKOGRFIJE SLOVENSKE GLASBE?

DRAGO KUNEJ

Prispevek se osredinja na prvo obširnejše snemanje slovenske glasbe in slovenskih izvajalcev, ki ga je izvedlo podjetje Gramophone Company v Ljubljani. Odmev tega snemanja je zaslediti v oglaševanju, saj se takrat začnejo pri nas sistematično tržiti posnetki slovenske glasbe, snemanje pa predstavlja tudi pomembno prelomnico pri snemanju plošč s slovenskim gradivom, saj so temu vzoru kmalu sledila tudi druga gramofonska podjetja. Na podlagi časopisnih oglasov in drugih dostopnih virov želi prispevek osvetliti repertoar in izbor izvajalcev ter pokazati na velik pomen tega dogodka za nadaljnja snemanja plošč s slovenskim gradivom in njihovo trženje.

Ključne besede: gramofonske plošče, časopisni oglasi, Gramophone Company, Ljubljana, 1908, glasbena industrija.

The article focuses on the first extensive recording of Slovenian music and Slovenian performers carried out by the Gramophone Company in Ljubljana. The outcome of this recording session represents the start of systematic marketing of recorded Slovenian music in Slovenia as well as a significant turning point in producing records with Slovenian material because it set an example later followed by other gramophone companies. Based on newspaper advertisements and some other sources, the article sheds light on the repertoire and selection of performers and demonstrates the great importance of this event for records with Slovenian material and marketing them.

Keywords: gramophone records, newspaper advertisements, Gramophone Company, Ljubljana, 1908, music industry.

UVOD

Posamični posnetki slovenskih pesmi in inštrumentalne glasbe na gramofonskih ploščah so nastali že kmalu po uveljavitvi te nove tehnologije na svetovnem tržišču. Prvo obsežnejše snemanje slovenske glasbe in slovenskih izvajalcev je izvedlo podjetje Gramophone Company v Ljubljani. Plošče so bile kmalu po snemanju dostopne na slovenskem tržišču in nekateri od teh posnetkov so se ohranili do danes.

Do nedavnega so bila snemanja slovenske glasbe, ki so jih v Ljubljani izvedla nekatera gramofonska podjetja že pred 1. svetovno vojno, skoraj povsem prezrta. Številni slovenski posnetki iz zgodnjega obdobja snemanja gramofonskih plošč so bili namreč narejeni v večjih evropskih prestolnicah, npr. na Dunaju, v Berlinu in Budimpešti, kjer so imela gramofonska podjetja svoje snemalne studie in kamor so vabila izvajalce na snemanja. Takšen način snemanja

je bil za podjetje finančno ugodnejši, saj je bilo praviloma ceneje pripeljati v studio izvajalce kakor razmeroma veliko, težko in nerodno snemalno opremo do izvajalcev. Nekatera podjetja pa so vseeno pogosto snemala zunaj snemalnih studiev, saj so tako uspela posneti pestrejši repertoar in raznovrstnejše izvajalce iz lokalnega okolja, ki so bili med domačimi ljudmi tudi bolj znani in priljubljeni. S tem so si gramofonska podjetja lažje zagotovila lokalno tržišče za prodajo plošč in gramofonov. Zato so snemalci različnih podjetij večkrat pripeljali snemalno opremo v pomembna regijska središča in tam v večjih hotelih ali primernih lokalnih dvorinah pripravili improvizirane snemalne studie. Za naše geografsko območje so bili takšni kraji predvsem Zagreb, Beograd in Ljubljana.

Vodilno podjetje, ki je zelo pogosto snemalo v številnih krajih Evrope in sveta, je bilo Gramophone Company z glavnim sedežem v Angliji in s številnimi podružnicami v različnih evropskih državah. Prvo snemanje tega podjetja v Ljubljani je pomenilo začetek novega obdobja snemanja plošč s slovenskim gradivom in njihovega trženja, saj so temu vzoru kmalu sledila tudi druga gramofonska podjetja, ki so na različnih labelah slovenskemu tržišču ponudila plošče izbranih slovenskih izvajalcev. Zato se lahko vprašamo, ali je prav to snemanje pomenilo dejanski začetek slovenske diskografije gramofonskih plošč z 78 obrati na minuto in začetek obsežnega in sistematičnega trženja posnete slovenske glasbe pri nas.

Zgodovina zgodnjega obdobja snemalne industrije v svetu je precej nepregledna in zapletena predvsem zaradi številnih podjetij, ki so se začela ukvarjati s tem poslom in so imela pogosto tudi zelo podobna imena. Poleg tega so bili njihovi lastniki in solastniki večkrat tudi solastniki drugih sorodnih podjetij ali pa so se dogajali prevzemi in so se ustanovljala različna hčerinska podjetja. Tudi podjetje Gramophone Co. ni izjema, zato je v uvodnem poglavju predstavljena kratka zgodovina tega podjetja in prepređenost z drugimi gramofonskimi podjetji in labelami tistega obdobja. Tako je mogoče lažje slediti nedoslednemu in pogosto nepreglednemu poimenovanju in navajanju label in gramofonskih podjetij v časopisnih oglasih, ki kažejo na začetke tržnih aktivnosti glasbene industrije pri nas in zaznamujejo pojav prvih slovenskih posnetkov na tržišču.

»PRAVI GRAMOFONI IN PLOŠČE«

Ustanovitev podjetja Gramophone Co. s sedežem v Londonu je tesno povezana z dejavnostjo Emila Berlinerja, izumitelja gramofona in lastnika različnih patentov za izdelavo gramofonov in gramofonskih plošč. Berliner, ki so mu podjetja v Ameriki dobro uspevala (najpomembnejši sta U.S. Gramophone Company in Berliner Gramophone Company), je poslal leta 1897 svojega zastopnika Williama Barryja Owena v London, da bi razširil prodajo tudi v Evropo. Owen je pridobil angleškega investitorja Trevorja Williama in maja 1898 v Londonu ustanovil podjetje Berliner Gramophone Company, ki se je kmalu preimenovalo v Gramophone Company in imelo ekskluzivno pravico za prodajo gramofonov in plošč v Evropi. Podjetje, ki je bilo prvotno mišljeno le za trženje ameriških proizvodov, je zelo ambiciozno zastavilo

delovanje in v dogovoru z Berlinerjem postavilo v Londonu na naslovu Maiden Lane 31 tudi snemalni studio. Poleti leta 1898 je iz Amerike prišel v London snemalec Fred Gaisberg in kmalu so se začela snemanja tudi v Evropi. Decembra istega leta so v Hannoveru v Nemčiji, kjer je imel Berlinerjev brat tovarno telefonskih aparatov, ustanovili hčerinsko podjetje Deutsche Gramophone Gesellschaft za tiskanje plošč. S pomočjo velike reklamne akcije je prodaja gramofonskih plošč kmalu dosegla proizvodne možnosti, ki so v oktobru 1899 dosegale okoli 5000 plošč na dan, v začetku leta 1901 pa že 14.000 dnevno.

V letu 1899 so začeli ustanavljati prodajne podružnice in hčerinska podjetja v večjih evropskih mestih. Septembra tega leta je Owen za podjetje odkupil izvorno sliko psa, ki posluša gramofon, in jo poimenoval His Master's Voice. Slika je kmalu postala zaščitni znak podjetja Victor v ZDA in približno desetletje kasneje tudi podjetja Gramophone Co. V prvem obdobju delovanja pa je podjetje Gramophone Co. kot zaščitni znak uporabljalo risbo »pišočega angela«, angela, ki s peresom piše na gramofonsko ploščo (glej sliko 4).

Decembra 1900 je Owen vključil v podjetje tudi izdelavo pisalnih strojev in kasneje še električnih ur ter preimenoval podjetje v Gramophone and Typewriter Company (G&T). Odločitev za nove proizvode pa je bila neuspešna in leta 1907 je podjetje prevzelo staro ime Gramophone Company,¹ ki ga je obdržalo do leta 1931, ko se je skupaj z English Columbia združilo v Electric & Musical Industries (EMI).

Zonophone ni ime podjetja, temveč naziv labele oz. trgovska znamka gramofonov in plošč, ki jih je začel prodajati Frank Seaman v Camden, New Jersey (ZDA) v letu 1899/1900. Kot večina aktivnosti v gramofonski industriji je tudi ustanovitev te labele povezana s posli, trgovanjem in dobičkom ter ima neposredno povezavo z Emilom Berlinerjem. Izumitelj gramofona Berliner, izdelovalec in Berlinerjev dobavitelj gramofonov Eldridge Reever Johnson ter nekdanji ponudnik pisalnih strojev Frank Seaman so leta 1896 sklenili pogodbo, s katero so si razdelili vloge pri proizvodnji in trženju: Berliner je bil lastnik patentov za proizvodnjo gramofonov in plošč, Johnson je imel izključno pravico izdelave gramofonov, Seaman pa izključno pravico trženja končnih proizvodov. Posel je zelo dobro uspeval, kar pa ni bilo všeč drugim proizvajalcem v glasbeni industriji. Oktobra 1898 je tako podjetje American Graphophone Company (Columbia), ki je takrat tržilo le fonografe in valje, vložilo tožbo proti Seamanu in Berlinerju zaradi domnevnega kršenja patenta mehanskega zapisa zvoka. Seaman, ki je že nekaj časa nagovarjal Johnsona, naj razvije cenejši model gramofona (česar pa ta ni hotel, saj je preveč vložil v tedanji model), je začutil priložnost za osamosvojitve in samostojno trgovanje. Najel je drugega proizvajalca, ki je na osnovi Johnsonovega modela razvil cenejšo različico gramofona in ga pod imenom Zonophone začel sam izdelovati in tržiti. Poleg tega je v tožbi prestopil k podjetju American Graphophone Company, da bi izločil Berlinerja kot nosilca patentov za gramofonsko industrijo. Sledilo je več tožb z različnih strani, vendar je Seamanu in Columbii leta 1900 uspelo doseči prepoved proizvodnje gramofonov in plošč, ki so temeljili na Berlinerjevih patentih.

¹ Kljub različnim poimenovanjem podjetja je v prispevku zaradi preglednosti uporabljeno le ime Gramophone Company.

Johnson je zato ustanovil novo podjetje Consolidated Talking Machine Company in nadaljeval s svojim delom, saj je bila prodaja proizvodov z Berlinerjevim imenom prepovedana. Hkrati sta z Berlinerjem vložila protitožbe. Pravdanje se je vlekló nekaj let, vendar je že leta 1901 Johnson v eni od tožb dobil pravico za lastno proizvodnjo gramofonov in plošč, kar je zaznamoval s preimenovanjem svojega podjetja v Victor Talking Machine Company in tako v ZDA prevzel Berlinerjeve aktivnosti v gramofonski industriji.

Istega leta 1901 je Frank Seaman v Berlinu v Nemčiji ustanovil International Zonophone Co. in po vzoru podjetja Gramophone Co. hitro razširil delovanje na številne podružnice in agencije v večjih mestih Evrope. S tem je postal resna konkurenca podjetju Gramophone Co., ki je do tedaj imelo pravice proizvodnje in trženja gramofonov in gramofonskih plošč v Evropi; trgovska znamka Zonophone se je namreč na tržišču zelo uveljavila.

Leta 1903, ob zaključku celotnega sodnega procesa o patentih, je Seaman pravdo izgubil. Zato so v Evropi imetje in pravice, povezane s trgovsko znamko Zonophone, prešle v last podjetja Gramophone Co., v ZDA in Latinski Ameriki pa v last podjetja Victor. Obe podjetji sta, verjetno zaradi tržne prepoznavnosti blagovne znamke in razvejenosti trenutne prodajne mreže, obdržali labelo Zonophone in z njo ponujali na tržišču svoje plošče. Podjetje Gramophone Co. je januarja 1904 reorganiziralo svoje labele ter z zeleno in črno labelo Zonophone tržilo izključno svoje cenejše plošče. Maja 1911 so labelo Zonophone opustili in jo nadomestili s temno zeleno in črno labelo His Master's Voice (HMV). Podjetje Victor je v ZDA labelo Zonophone opustilo leta 1912.

Tesno sodelovanje med podjetjem Victor, ki je v ZDA prevzelo Berlinerjeve proizvodne in prodajne aktivnosti, in Gramophone Co. iz Londona, ki je nastalo na Berlinerjevo pobudo, se je nadaljevalo še vrsto let. Gramophone Co. je od podjetja Victor prevzelo nov tehnološki proces tiskanja plošč in uporabo papirnatih nalepk, za podjetje Victor pa je bil pomemben predvsem dogovor o izmenjavi posnetkov oz. matric. Tako je podjetje Victor prispevalo predvsem k razvoju tehnologije, Gramophone Co. pa k dostopnosti znamenitih izvajalcev in umetnikov, ki so bili takrat predvsem iz Evrope.²

»NAJBOLJŠI IN NAJGLASNEJŠI GOVORILNI STROJ NA SVETU«

Iz objav v različnih slovenskih časopisih lahko ugotovimo, da smo bili Slovenci razmeroma zgodaj seznanjeni z novo tehnologijo snemanja in reprodukcije zvoka. Osrednjo vlogo sta imela pri tem predvsem dva časopisa, *Slovenec*, tedaj vodilni časnik političnega katolicizma na Slovenskem, in *Slovenski narod*, vodilni slovenski liberalni dnevnik pred prvo svetovno vojno.

Eno najzgodnejših časopisnih objav pri nas, ki se navezuje na gramofone, zasledimo že leta 1890, kmalu po pojavu gramofona na svetovnem tržišču. V časopisu *Dolenjske Novice* je Alfons Oblak objavil razmeroma obsežen podlistek z naslovom »Fonograf, Grafofon in

² Več o zgodovini podjetja Gramophone Co. in o labeli Zonophone gl. Friedman b. n. l. 1; Sherman 2010; Gramophone Company b. n. l.; Zonophone b. n. l., idr.

gramofon«, kjer je na podlagi svetovne razstave v Parizu leta 1889 »nekoliko spregovoril o najnovejši in najznamenitejši najdbi [...], kaki poldrugi čevljev visoki pripravi ali stroju, katera vse glasove ali besede na valce ali kovinaste plošče upodobi, da jih pozneje poljubnokrat zopet istoglasno oddaja« (Oblak 1890: 137). V prispevku je na kratko opisal delovanje in zgodovino navedenih naprav za zapisovanje zvoka in dodal razmišljanje o velikih možnostih, ki jih prinaša nova tehnična pridobitev. Na koncu je Oblak sklenil, da je Emile Berliner v zadnjem letu »njegov 'gramophon' baje toliko zboljšal, da neki v vsakem oziru daleč Edisonov fonograf prekosi, in ga priprosto, ob enem pa tako terdno sestavi, da ga bode mogoče vedno rabiti, za primerno nizko ceno dobiti in ga tako tudi v širše kroge upeljati« (Oblak 1890: 139). S tem je že takrat nakazal, kar se je v prihodnjih letih res zgodilo: gramofon z zvočnim zapisom na ploščo je popolnoma prevladal na tržišču ter spodrnil fonograf in voščene valje. Iz opombe uredništva, ki je sledila članku, je razvidno, da naj bi trgovec Oblak kmalu dobil »pervi gramofon ali Berlinerjev fonograf v Avstriji, da bode prevzel on samoprodajo gramofona za vse južnoavstrijske in ogerske pokrajine, in v ta namen po teh krajih potoval, stroj razstavljal in na njega naročila sprejemal« (Oblak 1890: 139). Iz velikopoteznega načrta najverjetneje ni bilo nič, saj v časopisih ni mogoče najti nadaljnjih oglasov Alfonsa Oblaka o ponudbi in prodaji gramofonov.

Nekaj let kasneje, na prelomu stoletja, ko so se začeli gramofoni in gramofonske plošče uveljavljati na svetovnem tržišču, so se tudi pri nas o tem nizale pogostejše časopisne novice. Tako lahko v *Slovincu* med dnevnimi novicami leta 1900 beremo, da ima Meščanski klub naslednjega dne predavanje »o Edisonovem fonografu, temu predavanju slede produkcije z gramofonom« (Slovenec 1900a). Dva dni kasneje lahko iz časopisa izvemo, da je to »velezanimivo predavanje g. kanonika Sušnika« prav dobro uspelo: »Govornik je razložil prav poljudno in vsemumljivo v glavnih potezah bistvo, na katerem sloni vsa nova iznajdba telefona, fonografa in gramofona. Nato je začel delovati gramofon sam, katerega je prijazno dal društvu za ta večer na razpolago tukajšnji trgovec g. Fran Čuden.« (Slovenec 1900b) Iz novice ni mogoče razbrati, ali je trgovec Čuden gramofone morda tudi prodajal ali pa je za predavanje le posodil svoj lastni gramofon. Verjetno pa je bil v času, ko se je v Evropi komaj dobro začela proizvodnja in prodaja gramofonov in gramofonskih plošč, eden redkih, ki je imel pri nas gramofon.

Poslušanje gramofonskih plošč, tudi na javnih prireditvah, pa je v naslednjih letih postajalo vse pogostejše, o čemer pričajo različne novice v časopisih. Tako so npr. leta 1902, ko je naš mednarodno uveljavljeni operni pevec Franc Pogačnik - Naval na gramofonske plošče posnel prve slovenske pesmi, njegovo petje s plošč poslušali že tudi na Slovenskem: »Lepe komade smo slišali iz gramofona, med katerimi je najlepše donel solospjev našega rojaka – pevca Navala« (Slovenec 1902a). Poslušanje gramofonskih plošč je bilo namreč del kulturnega programa na prireditvi »Večer šentpeterskih podružnic družbe sv. Cirila in Metoda«, kot lahko preberemo v *Slovincu* med dnevnimi novicami.

»INTERNACIONALNA GODBA IN PETJE«

Leta 1902 so se v slovenskih časopisih že pojavili oglasi o prodaji gramofonov in gramofonskih plošč. Na Tržaškem je med prvimi svojo dejavnost priporočal v časopisu Anton Skerl, mehanik iz Trsta, Piazza della Legna 10. V oglasu v časopisu *Edinost* ponuja »gramofone, fonografe, plošče in cilindre za godbo v velikem izboru« ter poudarja, da ponuja »internacionalno godbo in petje [...] po cenah, da se ni bati konkurence« (Edinost 1902). Očitno so imeli v tistem času podobno ponudbo tudi že drugi trgovci, saj drugače ne bi omenjal konkurence. Ta oglas lahko nato redno zasledimo v časopisu vsakih nekaj dni do konca leta 1902, pogosto in sistematično pa tudi v naslednjem letu, ko je objavljen nad 60-krat. Skerl je svojo dejavnost redno oglaševal še skoraj celo leto 1904, skupaj nad stokrat. Decembra 1904 pa je prvič izšel drugačen oglas, ki oznanja »zastopstvo tovarne koles in motokoles Puch«, navaja novi naslov podjetja, Carlo Goldonijev trg 11, ter ponuja »izključno prodajo gramofonov, zonofonov in fonografov« (Edinost 1904). V naslednjem letu je bil oglas objavljen skoraj 150-krat, v letu 1906 in 1907 pa vsako leto nad 70-krat. Tudi leta 1908 je bil ta oglas objavljen več kot 100-krat.

Pri oglaševanju so se Skerlu občasno pridružili tudi nekateri drugi trgovci, ki so v svojo ponudbo uvrstili tudi gramofone in plošče. Tako je npr. leta 1905 Tržaški grafični zavod v oglasu ponujal gramofone in plošče (Edinost 1905), podjetje G. Rossi & Co. pa je leta 1906 imelo »zalogo gramofonov« in plošče »Columbia, Favorite, Gramofon, Odeon, Fonotipia« (Edinost 1906). Konec poletja 1907 je začel sistematično oglaševati Guido Sambo iz Trsta, lastnik mehanične delavnice in »zastopnik odlikovane tovarne gramofonov Teodor Pickler«, ki je ponujal »gramofone od 50K naprej z dobrim glasom in specialne plošče na izbero« (Edinost 1907). Do konca leta je objavil okoli 20 takšnih oglasov, v letu 1908 pa nad 40. V nobenem od navedenih oglasov s Tržaškega pa niso omenjene gramofonske plošče s slovenskimi posnetki.

Tudi v osrednji Sloveniji je leta 1902 Rudolf Weber, urar s Starega trga 16 v Ljubljani, prvič objavil, da se pri njem dobijo gramofoni. V *Slovenecu* je objavil oglas o prodaji gramofonov in »avtomatov za gostilne«, pri čemer dodaja, da je gramofon »najboljši in najglasnejši govorilni stroj na svetu (Slovenec trdimi ploščami)« (Slovenec 1902b). Ta oglas se je nato v razmiku nekaj dni redno pojavljal v *Slovenecu* več tednov zapored. Nekoliko spremenjen oglas je objavil v oktobru tudi v *Slovenskem narodu* (Slovenski narod 1902), kjer je ponujal gramofone kot »božično darilo« in »zabavo za velike in male«, ki se »dobe po ceni od 15 do 125 goldinarjev« tudi na obroke. Pri tem je prvič omenil »veliko zalogo plošč«, ki se lahko pri njem tudi zamenjajo. Zraven je dodal, da gramofon »poje, se smeji in govori v vseh jezikih«, pri tem pa ni navedel, ali je med njimi morda tudi slovenski. Tudi ta oglas se je pojavljal v časopisu do konca leta vsakih nekaj dni, podoben oglas pa je istega leta večkrat objavil tudi v *Slovenecu*.

Urar Rudolf Weber se je s tovrstno prodajo ukvarjal še v naslednjih letih, saj v *Slovenskem narodu* v letu 1904 večkrat vidimo njegov oglas s ponudbo za gramofone in gramofonske plošče. Zdaj ne oglašuje več glasbenih avtomatov, pač pa ponuja »vsekdar najnovejše prave gramofone in plošče v veliki izberi« ter obvešča, da je postal »zastopnik Nemške deln. družbe za gramofone« (Slovenski narod 1904). Še vedno je mogoča tudi zamenjava plošč in kupovanje

Božično darilo!
Zabava za velike in male.

GRAMOFONI od 15 do 125 glđ.
 Avtomati, v koje se vrže 10 vln., za gostilničarje
 jako dobičkanosni.
Prodaja se tudi na obroke.

Zahtevajte moj veliki ilustrovani cenik.
Velika zaloga plošč.
 Vse plošče se lahko zamenijo pri
Rudolfu Weber-ju
 (2412—2) **urarju**
 v Ljubljani, Stari trg šte. 16.

Poje, se smeje
 in govori v
 vseh jezikih.

Slika 1. Oglas Rudolfa Webra v *Slovenskem narodu* leta 1902 (Slovenski narod 1902).

na obroke. Medtem se je preselil v Hribarjevo palačo nasproti kavarne Evropa, Dunajska cesta 20 v Ljubljani. Podoben oglas je redno objavljan tudi v *Slovincu*, kjer je do poletja 1905 izšel nad stokrat.

»NOVO! OD DANES NAPREJ SLOVENSKE PLOŠČE ZA GRAMOFON«

Jeseni leta 1905 iz oglasa urarja Rudolfa Webra prvič izvemo, da se dobijo tudi »slovenske plošče za gramofon«. Weber je namreč v *Slovenskem narodu* objavil oglas s pomembno novico: »Novo! Od danes naprej ima slovenske plošče za gramofon, izvrstni pevski posnetki naprodaj, Rudolf Weber [...]« (Slovenski narod 1905a). Pri tem je s krepkim tiskom, velikimi črkami in posebnim oblikovanjem poudarjena novica o slovenskih posnetkih. Ta oglas se je v naslednjih dneh še nekajkrat ponovil.

V začetku novembra se pojavi oglas, ki opozarja kupce na prihajajoči praznični čas in ponuja gramofone kot primerno božično darilo. Pri tem je ponovno poudarjeno, da se dobijo »Nove slov. plošče za gramofon«, kjer pa je prvič navedena tudi njihova vsebina: »moški glasovi: 'Naprej zastava slave' – 'U boj' – 'Slovenske pesmi' – 'Al' me boš kaj rada imela' – 'Zagorski zvonovi' – 'Kje so moje rožice'« (Slovenski narod 1905b). Med nove slovenske plošče sta uvrščeni tudi instrumentalni skladbi v izvedbi tamburašev: »Sokolska koračnica – Liepa naša domovina«. Iz oglasa lahko posredno tudi ugotovimo, da je Weber kot zastopnik »Nemške deln. družbe za gramofone« dejansko ponudnik gramofonov in plošč podjetja Gramophone Company oz. nemške podružnice tega podjetja, saj oglašuje samo gramofone »z varstveno znamko 'piščoč angel'«, ki je bila v tistem času zaščitni znak tega podjetja. Tudi ta oglas se je sistematično pojavljal v časopisu skozi ves predpraznični in praznični čas, saj je bil do konca januarja 1906 objavljen nad dvajsetkrat, torej povprečno vsak tretji dan.

Novo! Od danes naprej ima Novo!
slovenske plošče za gramofon
 izvrstni glasovski posnetki naprodaj 3459-2
Rudolf Weber, urar
v Ljubljani
 na Dunajski cesti št. 20
 nasproti kavarni „Evropa“
Aparate prodajam na obroke.

Slika 2. Časopisni oglas, v katerem so prvič omenjene slovenske plošče (Slovenski narod 1905a).

Po nekaj letih rednega in sistematičnega oglaševanja pa oglasov Rudolfa Webra v zimskem in pomladnem času leta 1906 ni več. Odgovor na to ponuja oglas, ki ga je Weber objavil v začetku poletja 1906. V njem namreč sporoča, da na Dunajski cesti 20 oddaja lokal, primeren za trgovino. Weber je na tem naslovu očitno prenehal s svojo dejavnostjo, s tem pa verjetno tudi s prodajo gramofonov in plošč ter zastopstvom Gramophone Co. pri nas, saj njegovih oglasov v časopisih v prihodnje ni več.

V drugi polovici leta 1906 in v letu 1907 tako ni več sistematičnega oglaševanja prodaje plošč in gramofonov, čeprav se občasno pojavljajo posamični oglasi o tovrstni ponudbi, in sicer oglasi posameznikov, da prodajajo rabljene gramofone, zasledimo pa tudi različne oglase in novice, povezane z gramofoni in posnetki na ploščah. Tako npr. nekateri gostilničarji oglašujejo svoje gramofone »za zabavo« gostov, pri različnih kulturnih in zabavnih prireditvah, veselicah in družabnih dogodkih pa je v program večkrat vključena tudi »reprodukcija iz gramofona«. Nikjer pa niso več omenjeni slovenski posnetki na ploščah, ki jih navaja Weber, ali kakšne druge slovenske plošče.

»ZONOPHONI S SLOVENSKIMI PESMIMI«

Prelomnica v oglaševanju gramofonskih plošč pri nas je sredina leta 1908. Takrat v *Slovenskem narodu* namreč prvič zasledimo oglas, da ima »veliko zalogo gramofonov in plošč, tudi s slovenskimi komadi, plošče od K 1,80 naprej [...] Fr. P. Zajec, urar, Ljubljana, Stari trg 26« (Slovenski narod 1908a). Oglas se je nato nekaj dni pojavljal v časopisu vsak dan, kasneje pa vsakih nekaj dni, tako da je bil do konca leta 1908 objavljen nad petdesetkrat.

Oglas ne izpostavlja slovenskih posnetkov, zato se je verjetno avtorju kmalu zdelo potrebno posebej opozoriti na slovensko gradivo v samostojni časopisni notici. V *Slovenskem narodu* (Slovenski narod 1908c) je pod naslovom »Zonophoni s slovenskimi pesmimi« objavljeno: »Urarska mojstra Fran Zajec na Starem trgu in Milko Krapež na Jurčičevem trgu imata v zalogi plošče slov. skladb in pesmi za zonophone.« V nadaljevanju je naštet izbor posnetkov za vsakega izvajalca posebej, in ker je posnetega gradiva razmeroma veliko, predstavlja to osrednji del vsebine. Časopisna notica se zaključí duhu časa primerno ter liberalnopolitični usmerjenosti časopisa ustrezno: »Slovence, ki imajo zonophone, opozarjamo, naj si naroče slovenske plošče, ker je pač sramotno, da bi se po slovenskih hišah tudi še nadalje slišali na zonophonih zgolj nemški komadi« (Slovenski narod 1908c). Pri tem je potrebno opozoriti, da med izvajalci ni navedenega Zbora stolne cerkve iz Ljubljane in njihovega izbora posnetkov, čeprav so tudi ti izvajalci posneli nekaj gramofonskih plošč. Kot dober trgovec avtor oglasa očitno ni želel liberalno usmerjenim bralcem ponujati cerkvenih posnetkov.

Istega dne je bila tudi v *Slovenecu* prvič objavljena novica, da se pri urarju Fr. P. Zajcu dobijo plošče s slovenskimi posnetki, pri čemer pa ni navedenih izvajalcev in (izbora) posnete vsebine, kakor je bilo to v *Slovenskem narodu*. Posebej je izpostavljeno, da se »dobijo tudi zbori stolne cerkve Ljubljanske s harmonijem« (Slovenec 1908a), kar ponovno kaže tržni prijem avtorja oglasa, ki se je tokrat želel prilagoditi katoliško usmerjenim bralcem časopisa. Redne oglase urarja Zajca o prodaji gramofonov in gramofonskih plošč v *Slovenecu* zasledimo šele od 12. 9. 1908, ko je začel, podobno kot že prej v *Slovenskem narodu*, do konca leta sistematično oglaševati svojo ponudbo. V tem mesecu je začel samostojno oglaševati tudi že omenjeni urar Milko Krapež, ki je prav tako ponujal »gramofone in najnovejše slovenske plošče« (Slovenec 1908b) ter jih sistematično in pogosto oglaševal v naslednjih mesecih. Vendar le v časopisu *Slovenec*, ne pa tudi v *Slovenskem narodu*.

Na novo spremembo pri oglaševanju gramofonskih plošč naletimo sredi novembra v oglasu urarja Zajca. V *Slovenskem narodu* je namreč kot zastopnik Avstrijske gramofonske družbe z. o. z. s sedežem na Dunaju objavil velik oglas in v njem naznanil »Novemberski novi posnetek« na »Zonofonskih ploščah« (Slovenski narod 1908d). Na vrhu oglasa je dobro viden napis in logotip »Zonophon«, ki mu je dodan tudi novi zaščitni znak podjetja Gramophone Co., znamenita slika psa, ki z gramofona posluša »gospodarjev glas«, kakor je v oglasu iz angleščine preveden slogan His Masters's Voice. Očitno je Zajec prek avstrijskega podjetja pridobil glavno zastopstvo za prodajo plošč Gramophone Co. pri nas, ki je takrat s pomočjo številnih podružnic tržila svoje plošče na različnih labelah, med drugimi tudi na labeli Zonophone, saj v oglasu navaja, da je glavna zaloga plošč v njegovi prodajalni. Zajec je bil v tistem času tudi edini domači trgovec v Ljubljani, ki je med svoje dejavnosti uvrstil prodajo plošč, kar je razvidno iz popisa »domačih slovenskih tvrdk«, kjer je pri njegovem imenu navedeno: »optik, urar in trgovec z zlatnino, srebrnino, gramofoni in ploščami« (Slovenec 1908d).

Velika novost tega oglasa je, da so v njem podrobneje predstavljene vse ponujene plošče. Njihov seznam je urejen po izvajalcih, pred naslovom vsakega posnetka pa je navedena tudi oznaka, ki jo ima posnetek v prodajnem katalogu gramofonskega podjetja (kataloška številka).

Gospodarske plaše.

ZONOPHON

Novemberski novi posnetek.

Zonofonski orkestar Danaj.

- X 20626 Kmetsko ženitranjske slavnosti.
- X 20627 Avstrijska vojaška revija.
- X 20628 Srčna skrivnost.
- X 20629 Nelly, kandler.

C. kr. pehotni polk št. 51.

- X 20478 Dohod in odhod dvorno straže.
- X 20474 Schunfeldova koračnica.

H. Eisenbach in Ch. Schneider Danaj.

- X 21182 Pri miroem pivcu.
- X 21183 Na prošenju.

H. Waldemar Danaj.

- X 21184 Kmetško ženitovanje.
- X 21185 Zlavljenje v današkem pratu.

Hans Walms, bariton, o. kr. dvorni pevec.

- X 22903 Čavaj te Bog!
- X 22904 Dobrodol sem vam iz „Trobentača iz Šickingena.

J. Stahard, tenor Danaj.

- X 22905 Crotlična arija iz „Karmen“.
- X 22906 Strelca iz „Trubadurja“.

L. Hilgermann, sopran, o. kr. dvorna operna pevka Danaj.

- X 23303 Sanje, pesem.
- X 23309 Duh, teoreo Halle.

Hubert in Wolfert Danaj.

- X 24421 's Muatterbers.
- X 24423 Odmev ljubcmi.

Knechtelov kvartet Danaj.

- X 24422 D' Hamkehr.
- X 24424 Das Ballader vom Ritterlein.

Duet na korneta K. Wlasek in K. Anst Danaj.

- X 25042 Na Vrskem jezuru.
- X 25061 Potpovri, pesmi.

Juri Tramer, umetni svigalec, Danaj.

- X 25021 Jodler nadvojvoda Ivana.
- X 25022 Slavdevo petje.

Havnovkar izšli novi posnetki iz „Brabi vajak“ Oskarja Strana.

„Lovec na ženske“ Alfreda Zamara.

„Ljubavni valček“ C. M. Ziebreja.

Zonofonske plošče

obveznake 17¹/₂, cm premera K 2¹/₂ —
23¹/₂, cm premera K 4¹/₂ —.

Kože plošče nikoli ne izgube vrednosti.

Za 4 prigrane sonofonske plošče se pri kupovanju novih plošč dobi ena nova brezplačno. 4108-1

Dobivate se v Ljubljani pri

FR. P. ZAJCU.

Avstr. gramofunska družba z o. z.
Dunaj I, Krugarskae št. 8.

Slika 3. Časopisna oglasa v *Slovenskem narodu* in *Slovcu* leta 1908, v katerih so že navedeni podrobnejši sezname ponujanih plošč: levo (Slovenski narod 1908d), desno (Slovenec 1908e).

Največja trgovka za godbene Instrumente in gramofone v Prag.

Najboljše božice in nove, vino čarilo je

GRAMOFON

I. praktično in varno za godbene orodja, občinstvo

„PRAHA“ **Diego Fuchs, Praga** **„MOSKVA“**

Velikost 20/30/14 cm. Velikost 21/21/15 cm.

Flas posram, nastanejo pa stiki, orodijim trkajo v raznih barvah, koleajo se navle med igrami. — vsak gramofon a K 4¹/₂ —. — Gona K 32¹/₂ —.

Novi ljubljanski komadi.

Godba o. kr. pešpoka štev. 37, kapelnik Teodor Christof.

- X 102387 Triglav, koračnica, Fudžova Naprej, koračnica.
- X 102390 „Midi vsjaki“, koračnica iz opere „Jokovnjač“, Parma.
- X 102394 „Sokol“, koračnica, Wsylvnek.
- X 102395 La hora, koračnica, Zita.
- X 102399 „Liljad“, dier iz opere „Zimski Zajc.“
- X 102391 „Iviraki Dm“, posmi iz jugoslovanskih pesmi, li. del.
- X 102394 „Iviraki Dm“, posmi iz jugoslovanskih pesmi, II. del.
- X 102395 „Iviraki Dm“, posmi iz jugoslovanskih pesmi, IV. del.
- X 102397 Pozdrav z Gorjske, valček, Parma, I. del.
- X 102398 Pozdrav z Gorjske, valček, Parma, II. del.
- X 102392 „Vestak slovenskih pesmi“.
- X 102397 Predgla iz opere „Goranzi“, Zajc.
- X 102399 „Liljad“, dier iz opere „Zimski Zajc.“
- X 102391 Mullera iz opere „Kronja“, Parma.

Josep Fuchs, komik slovenskega gledališa v Ljubljani s koncertnim orkestrom.

- X 2-102680 O trah ljubcah.
- X 2-102691 Napitnica iz Rokovnjač, Parma.
- X 2-102692 „Nolka“, Parma.
- X 2-102695 En starek iz tiel. I. Polur.

Ženski kvartet.

- X 102393 Čarba vdice.
- X 102394 Slovenskim mladenkam, H. Volant.

Wohn Kwartet Glasbene Matice.

- X 102396 „Vestak narodnih pesmi“.
- X 102397 Ogleda.
- X 102398 a) Kravljaci Jan.
- X 102398 b) Viki.
- X 102399 Ti si uroci ramadoh.
- X 102400 Ko vsi potopijo.
- X 102401 Slogi slihi ljubljani.
- X 102402 Nočna rata.
- X 102403 En starek.
- X 102404 „Obuči“.
- X 102405 Pomanjska roza.

X 102404 Laha noč.

X 102405 Pri oknu vno močje slonci.

Okleca zborn Glasbene Matice v Ljubljani pod vodstvom H. Hulada.

- X 102406 Slavence sem.
- X 102407 O miraku.
- X 102408 Laska v slovo.
- X 102409 Mladini.

Zbor Glasbene Matice v Ljubljani pod vodstvom H. Hulada.

- X 102408 Ja pa devi slava paša.
- X 102409 Lusa sije.
- X 102410 Hrači veseli vsi.
- X 102411 Ljuba povoj, povoj.
- X 102412 Skrajnae paje, koračn.
- X 102413 Mglina.
- X 102414 Nasa v planinski raj I. del.
- X 102415 „Liljad“, dier iz opere „Zimski Zajc.“

Zbor mladih pevcev v Ljubljani pod vodstvom Antona Forsterja z harmonijem.

- X 102416 1) Ljilja kratkaj, starocert. (v. Ant. Forster).
- X 102417 b) Kar je se dolgo flet cveti, zlati Ant. Forster.
- X 102418 c) Oj slovo ruzeno sem starostovenska, Ant. Forster.
- X 102419 Ave Maria, z posli iz harmonijem iz opere „Gorjski slavec“, zlati Ant. Forster.
- X 102420 d) Petan Jezusovi, zlati Gregor Kiba.
- X 102421 e) Vozno srčno, starocert. A. Forster.
- X 102422 f) Oj slovo ruzeno, zlati H. Hulada.
- X 102423 g) Tebe, Jezu, na postim, A. Forster.
- X 102424 h) Ljilja k Jezusa, zlati A. Forster.
- X 102425 i) Cvetic ve, zlati H. Hulada.
- X 102426 j) Čast ljudi, zlati Ant. Forster.

Harmonika.

- X 102427 Kamelji valček.
- X 102428 Vekaj v gozdu.
- X 102429 Solt.
- X 102430 Polka im sodim koračn.
- X 102431 Laki valček.
- X 102432 Marat.
- X 102433 Al' mi noj kaj rado imek.
- X 102434 Spic puika.
- X 102435 Dmazi traplan.
- X 102436 Zozanje v Tomšovam.

Obširni, bogato ilustr. ceniki vseh razum navedenih aparatov, ki so vedno

Poklija se samo v zalogi, na željo zastoj in franko. Nepovratno vrnem tekom 14 dni francozno.

3271 1

Iz oblike seznama je razvidno, da gre za nove, dvostransko posnete plošče, kjer sta skupaj navedena tista posnetka, ki sta na vsaki strani posamezne plošče. Čeprav so na seznamu navedeni slovenski naslovi posnetkov in poslovenjeni nazivi izvajalcev, lahko hitro ugotovimo, da ne gre za iste posnetke, kot jih je Zajec navajal poleti v *Slovenskem narodu* z naslovom »Zonophoni s slovenskimi pesmimi« (Slovenski narod 1908c). Še več, iz kataloških števil in drugih virov lahko ugotovimo, da na »Novemberskih novih posnetkih« niso slovenski posnetki, ampak le za naše tržišče prevedene in prilagojene labele in plošče tujih izvajalcev.

Oglas z »Decembrskim novim posnetkom« v *Slovenskem narodu* (Slovenski narod 1908e) pa kaže povsem drugačno vsebino. Enako zasnovani oglas kot prejšnji mesec tokrat vsebuje obsežen seznam izvajalcev in posnetkov, ki že na prvi pogled razkrivajo slovensko gradivo. To potrjuje tudi primerjava posnetkov iz julijskega oglasa (Slovenski narod 1908c) kakor tudi sistem kataloških števil. S tem oglasom prvič dobimo podroben seznam slovenskih posnetkov, ki so bili izdani na ploščah Zonophon v letu 1908 in so bili očitno posneti že pred poletjem tega leta, čeprav jih oglas navaja kot nove decembrske posnetke. Oglas se kasneje v časopisu še večkrat pojavi, celo v februarju leta 1909, še vedno pod naslovom »Decembrski novi posnetek« (Slovenski narod 1909).

Oglase s podrobnim popisom slovenskih posnetkov konec leta 1908 zasledimo še pri enem ponudniku gramofonskih plošč. Sredi decembra je »največja tvrtka za godbene inštrumente in gramofone v Pragi« Diego Fuchs objavila velik oglas, kjer kot »najboljše božično in novoletno darilo« ponuja gramofone, predvsem modela Praga in Moskva za ceno 28 in 32 kron, poleg tega pa »zadnjo novost: dvostranske plošče za vsak gramofon à K 4« (Slovenec 1908e). Osrednji del oglasa je seznam plošč z naslovom »Novi ljubljanski komadi« in je prav tako urejen po izvajalcih in opremljen s kataloškiimi številkami posnetkov kakor pri Zajcu. Podrobna primerjava obeh oglasnih seznamov sicer kaže nekaj manjših odstopanj pri navedbi izvajalcev in naslovov posnetkov, drugih razlik pa med seznamoma ni. Skoraj enak oglas podjetja Fuchs se je v *Slovencu* ob koncu leta pojavil še enkrat (Slovenec 1908f), prav tako s seznamom plošč. Seznam pa je tokrat nepopoln, saj manjkajo tisti izvajalci in plošče s konca seznama v prejšnji objavi. To napeljuje na misel, da je bil oglas morda zaradi velikosti skrčen, pri čemer so preprosto izpustili posnetke, ki so bili na koncu seznama »novih ljubljanskih komadov«.

V predprazničnem zimskem času leta 1908 so tudi drugi trgovci objavljali oglase o prodaji gramofonov in plošč, pri čemer nekateri omenjajo tudi nove slovenske posnetke. Tako je že konec oktobra »prva specialna uvozna hiša za gramofone« Josip Moser z Dunaja, Kinderspitalgasse 10, ponujala »gramofone in plošče vseh sistemov in mark«, pri čemer je na vrhu oglasa poudarila obvestilo: »Najnovejše slovenske produkcije v oktobru« (Slovenec 1908c). Oglas se je do konca leta v časopisu pojavil še vsaj desetkrat. Podobno je v časopisni notici oznanil tudi trgovec Droll, ki je pred kratkim odprl trgovino z glasbilo, električnimi klavirji in gramofoni: »Velika zaloga slovenskih gramofonskih plošč se nahaja v trgovini g. Josipa Drolla, Ljubljana, Sodnijska ul. 3. Krasni slovenski dvospevi, četverospevi in zbori 'Glasbene Matice', kakor tudi slovenske koračnice ljubljanske društvene godbe, božične pesmi itd.« (Slovenski narod 1908f).

Tudi na Tržaškem so se proti koncu leta 1908 pojavili prvi oglasi, ki ponujajo slovenske

plošče. V časopisu *Edinost* je »Valent. Wiegele, Trst, via Belvedere 3« objavil oglas, ki s poudarjanjem slovenskih posnetkov posebej nagovarja slovenske kupce: »Slovenci! Naše operne romance, pesmi in skladbe so posnete v velikih dvostrokih ploščah, katere prodajam po K 4. Velika zaloga gramofonov in plošč« (*Edinost* 1908b). Oglas je bil v naslednjih dneh objavljen še nekajkrat.

Skoraj istočasno je začela oglaševati tudi Eugenia Cossovel, »prej ravnateljica Tržaškega grafič. zavoda (Stabilimento grafico Triestino ex A. G. Salem)«, ki je odprla v »ulici delle Poste št. 6 prodajalnico novih in rabljenih pisalnih strojev vseh sistemov«, pri čemer izpostavlja, da se pri njej dobijo tudi »gramofoni in slovenske, italijanske in nemške plošče, fini in navadni iz najboljših tovarn« (*Edinost* 1908c). Oglas se je do konca leta v časopisu pojavil še vsaj desetkrat. Med prvimi pa je slovenske plošče ponujal Tržaški grafični zavod A. G. Salom, Trst, Corso 2, ki je v septembru objavil oglas, kjer med drugim piše: »Vrhu italijanskega in nemškega repertoire-a velika izbira slovenskih in hrvaških komadov narodnih umetnikov« (*Edinost* 1908a). Pri tem je v oglasu slovensko in hrvaško gradivo posebej izpostavljeno, dodan pa je tudi takratni zaščitni znak Gramophone Co., »pišoč angel«. Ta zavod je že v prejšnjih letih med svojo ponudbo uvrščal tudi prodajo »fonografov, gramofonov, cilindrov in plošč«, pri čemer je dodano, da se pri njih lahko »govori slovensko in hrvaško« (*Edinost* 1905). Zato je razumljivo, da je leta 1908 v svoji ponudbi v ospredje postavljaj predvsem slovenske in hrvaške plošče ter s tem posebej nagovarjal kupce teh narodnosti. Zaščitni znak Gramophone Co., ki se v oglasu pojavlja, pa dokazuje, da so bile v prodaji predvsem plošče tega podjetja.

Iz pregleda časopisnih oglasov lahko zaključimo, da se je reklamiranje slovenskih posnetkov na ploščah začelo sistematično in pogosto v drugi polovici leta 1908, ko so se na tržišču pojavile plošče podjetja Gramophone Co. s posnetki iz Ljubljane. Podrobnejših podatkov o tem, kdaj in kako je prišlo do tega prelomnega snemanja pri nas, žal iz časopisnih novic ni bilo mogoče izvedeti, saj o tem ni nihče pisal. To se zdi presenetljivo, saj bi pričakovali, da takšen dogodek, za tiste čase gotovo nevsakdanji, pride tudi v dnevno časopisje. Tudi kronike društev in izvajalcev, ki so sodelovali pri snemanju, tega dogodka neposredno ne omenjajo; občasno je zaslediti le posredne podatke, npr. omembo prejetega honorarja za izvedeno snemanje (prim. Štritof 1908: 11) ali zgolj omembo sodelovanja pri snemanju plošč brez drugih podrobnosti. Zato je potrebno poiskati druge vire, ki bi lahko osvetlili to snemanje.

»PLOŠČE Z VARSTVENO ZNAMKO 'PIŠOČ ANGEL'«

Pomemben vir informacij so ohranjene plošče in na njih zapisane identifikacijske kode o posnetku. Poznavanje sistema matričnih in kataloških števil podjetja Gramophone Co. in njihovo tolmačenje nam skupaj s poznavanjem delovanja podjetja v tistem času pomaga osvetliti okoliščine snemanja v Ljubljani. Pomemben vir podatkov pa so tudi ohranjeni prodajni katalogi ter različni sezname, popisi in diskografije gramofonskih plošč.

Slika 4. Labela plošče s posnetkom iz Ljubljane, ki je nastal leta 1908. (GNI DZGP)

Napisi v središču plošče, ki jih je proizvajalec pripravil že v času proizvodnje in so predvsem na labeli in okoli nje, vsebujejo predvsem osnovne podatke o vsebini, kot so naslov posnetka, imena izvajalcev in občasno tudi avtorja posnetega dela. Tam so zapisani tudi nekateri podatki za identifikacijo oz. dokumentacijo plošče (številka matrice, blagovna znamka, kataloška številka), ki pa so zaradi različnih kodiranih oblik navidezno manj povedni. Vendar nam ravno ti podatki omogočajo lažje razumeti posnetek in čas nastanka (prim. Kunej 2014).

Vsak posnetek je bil v času snemanja starih gramofonskih plošč samostojen zvočni dogodek, posnet v celoti in neposredno vrezan v izvorno ploščo (matrico). Takšen posnetek je ob nastanku dobil posebno oznako, unikatno kodo, pogosto sestavljeno iz črk in števil, ki ga je enoznačno zaznamovala. To kodo so vrezali ali vtisnili v vosek na posneti izvornik (matrico) in jo s tem prenesli tudi na vse kasnejše odtise; praviloma je vidna na vsaki natisnjeni plošči. Zato se imenuje številka matrice (angl. *matrix number*) in se najpogosteje nahaja na kolobarju med labelo in brazdami z zvočnim zapisom. Prvotno so jo gramofonska podjetja uporabljala za interno kontrolo pri evidentiranju posnetega gradiva (npr. v registrih posnetkov in knjigovodskih dokumentih), pri tiskanju plošč pa tudi kot pomoč pri obračunu plačila snemalcem (prim. Kelly 2000).

Sisteme matričnih števil, podjetja Gramophone Co. lahko razdelimo v štiri večje faze, ki si kronološko sledijo. Za slovenske posnetke iz leta 1908 je zanimiv predvsem del prve faze od leta 1903 do 1921, ko so zaradi priključitve labele Zonophone prenovili, prilagodili in poenotili sistem matričnih števil za vse labele. Izoblikoval se je t. i. sistem trojnih indikacijskih črk, ki skupaj s številko na relativno preprost način označujejo posamezni posnetek, velikost plošče

in snemalca. V tem sistemu je vsak snemalec dobil zaporedne tri male črke, ki so ponazarjale tri velikosti plošč (7, 10 in 12 inč premera oz. krajše zapisano 7", 10" in 12"). Za vsako velikost plošč so se matrice kronološko označevale z zaporedno (serijsko) številko, velikost plošč pa je v priponi označevala ustrezna črka. Maxu Hampeju, nemu izmed osmih snemalcev v Gramophone Co. v tistem obdobju, je bila dodeljena trojica črk q/r/s. Tako lahko iz številke matrice 4508r (glej sliko 4) razberemo, da gre za 10" ploščo, ki jo je posnel snemalec Max Hampe nekje med letoma 1903 in 1920, in da kronološko predstavlja njegov 4508. posnetek iz tega obdobja na ploščah velikosti 10".

Kataloška številka plošče (angl. *catalog number*) je alfanumerična identifikacijska koda plošče, ki jo je izdajatelj in lastnik posnetka dodelil vsaki plošči, ki jo je objavil (izdal). Uporabljala se je predvsem za kontrolo zaloge in kot pomoč pri prodaji; s to številko se je določen posnetek tudi oglaševal v prodajnih katalogih in drugih reklamnih publikacijah (prim. Kunej 2014). Podjetje Gramophone Company je uporabljalo dokaj kompleksen sistem kataloških oznak, sestavljen iz 5- ali 6-mestnih števil, iz katerega je mogoče razbrati velikost plošče, vrsto (tip) posnetka in označbo geografskega območja, kjer se je plošča tržila (prim. Friedman b. n. l. 2; Kelly 2000).

Označba velikosti plošče je bila razmeroma preprosta, a delno nejasna, saj jo je označevala le številka »0« na prvem mestu (levo) večmestne številčne kode. Kadar je bila številka »0« zapisana, je s tem označevala velikost plošče 12" in celotna kataloška številka je imela šest mest. Kadar pa je bila »0« izpuščena, je to pomenilo velikost plošče 10" ali 7".

Klasifikacijo glede vrste posnetkov so izpeljali s pomočjo različnih blokov števil, ki so bili dodeljeni različnim glasbenim zasedbam ali glasbilom oz. vrstam posnetka (prim. Kelly 2000). Za slovensko gradivo so najpomembnejši naslednji bloki:

1–499	godba	4000–4499	duet, tercet, kvartet etc.
500–999	orkester	4500–4750	zbor
1000–1999	govor	4750–4999	zbor (cerkveni)
2000–2999	moški glas solo	8000–8499	koncertna glasbila
3000–3999	ženski glas solo	9100–9149	harmonika, koncertina

Zadnja štiri mesta v kataloški kodi tako predstavljajo vrsto posnetka in zaporedno številko tovrstnega posnetka, npr. 1275 pomeni govorni posnetek, ki je 275. te vrste.

Ker je takšen sistem zaprt, saj lahko z njim označimo le omejeno število posnetkov določene vrste, so se posamezni bloki že okoli leta 1901 zapolnili. Zato so s pomočjo numerične predpone, ki je od bloka ločena z vezajem, omogočili neomejeno razširitev vsakega bloka števil (npr. za govorne posnetke se je ponovna uporaba tega bloka začela z 2-1000, 3-1000, 4-1000 itn.).

Označbo geografskega oz. govornega območja, s katerega je posnetek prihajal in kjer se je plošča tudi tržila, so prav tako označevali bloki števil. Gramophone Co. je v strateških delih Evrope namreč kmalu ustanovila deset podružnic, ki so pogosto sovpadale z večjimi jezikovnimi območji in skrbele za snemanja in trženje posnetkov na svojem območju. Slovenske dežele so najprej pripadale podružnici na Dunaju, ki je skrbel za območje Avstro-Ogrske in nekaterih

sosednjih dežel ter ji je bil dodeljen blok števil 70000–79999. S prevzemom Zonophona leta 1903 so v Gramophone Co. vpeljali vzporedni sistem kataloških števil, ki je veljal za izdaje gradiva na ceneni labeli Zonophone oz. za oglaševanje v katalogih Zonophone. Zmeda je nastala predvsem v podružnici na Dunaju (kasneje v Pragi), saj ji niso dodelili posebnega bloka števil za labelo Zonophone, ampak so te posnetke uvrstili v katalog podružnice za »Orient« in ji dodelili blok 100000–109000. Zato se tudi slovenski posnetki, izdani na labeli Zonophone, nahajajo v tem bloku števil. Leta 1907 pa je bila podružnica na Dunaju ukinjena, saj je bila premalo aktivna in je imela precej težav s trženjem, zato prodaja plošč v tej podružnici ni prinašala zadostnega dobička. To območje je dobila novoustanovljena podružnica v Pragi, ki je prevzela tudi dunajski blok števil z začetkom pri 70000. Praška podružnica se je izkazala za zelo aktivno in uspešno ter je poleg Češke in Slovaške zajemala tudi Madžarsko, Romunijo, Srbijo, Hrvaško, Slovenijo in nekatere druge dežele osrednje Evrope (prim. Kelly 2009). Ko je bila labela Zonophone okoli leta 1911 ukinjena in nadomeščena z zeleno labelo HMV, so bile težave odpravljene, saj je bil uveden nov blok števil z začetkom pri 270000.

Iz kataloške številke 108046, ki je bila dodeljena slovenski plošči na sliki (glej sliko 4), lahko razberemo naslednje: plošča je velikosti 10" ali 7" (na začetku ni oznake »0«) in je bila prvotno namenjena trženju v katalogu podružnice Zonophone za »Orient« s sedežem na Dunaju oz. v Pragi (blok 100000), kamor je sodila tudi Slovenija. Vsebuje posnetek koncertnega glasbila ali glasbil (blok 8046) in je 46. tovrstni posnetek na tem območju (podružnici, katalogu), saj na začetku ni številčne predpone, ki bi označevala ponovno uporabo matrične številke.

»NOVI LJUBLJANSKI KOMADI«

Gramophone Co. je eno redkih gramofonskih podjetij, o katerem se je ohranilo veliko dokumentarnega gradiva iz zgodnjega obdobja delovanja. Zato je mogoče na podlagi ohranjenega arhivskega gradiva razmeroma dobro ugotoviti, kako so potekale aktivnosti posameznih snemalcev.

Max Hampe (1877–1957) se je kot snemalec pridružil Gramophone Co. aprila leta 1904 in je s tem sledil svojemu mlajšemu bratu Franzu (1879–?), ki je bil pri podjetju snemalec verjetno že od leta 1901 (Pennanen 2007: 113). Brata, ki sta živela v Berlinu in bila zaposlena v berlinski podružnici podjetja, sta snemala predvsem v osrednji, jugovzhodni in vzhodni Evropi, občasno pa tudi v oddaljenejših predelih, kot so npr. različni kraji Azije in Indije. Prvo obsežnejše snemanje na območju Balkana je leta 1907 opravil Franz, ki je odšel iz Berlina najprej v Lvov, nato pa v Budimpešto, Zagreb, Sarajevo in Beograd, od koder se je vrnil nazaj v Berlin. Na tem potovanju je naredil nad tisoč posnetkov (Perkins idr. 1976 nav. po Pennanen 2007: 116). Leta 1908 je na tem območju snemal Max Hampe, ki je po številkah matric sodeč začel snemati v Budimpešti, nato pa nadaljeval v Zagrebu, Sarajevu, Ljubljani, Shkodërju (Albanija) in Črni gori. Na podlagi ohranjenih evidenc je v Sarajevu bival med 2. 4. in 15. 5. 1908 ter med 27. 4. in 3. 5. 1908 obiskal tudi Cetinje (Pennanen 2007: 130). Ali je iz Sarajeva res odpotoval

v Ljubljano, nato pa v Albanijo, kakor nakazuje zaporedje matričnih števil, ni bilo mogoče ugotoviti; večkrat se je namreč že potrdilo, da zaporedju kataloških števil ni mogoče povsem zaupati. Vsekakor pa se je snemanje v Ljubljani izvedlo na tem potovanju in so naši posnetki nastali pred poletjem 1908. To dokazujejo tudi časopisni oglasi urarja Zajca, ki je slovenske plošče začel ponujati od začetka julija naprej. Da je te plošče takrat resnično že imel na zalogi, je prav tako razvidno iz časopisne notice, v kateri se Družba sv. Cirila in Metoda zahvaljuje za različne dotacije: »Gramofon g. Zajca z novimi komadi 'Glasbene Matice' je zaslužil naši družbi v restavraciji Zupanovi v Ljubljani 5 kron. Hvala!« (Slovenski narod 1908b)

Iz popisa posnetkov Maxa Hampeja, ki ga je objavil Alan Kelly (1995), oglasov v slovenskih časopisih, ohranjenih gramofonskih plošč in nekaterih drugih virov lahko podamo seznam³ ljubljanskih posnetkov iz leta 1908, urejenih po tekočih številkah matrice in s pripisanimi izvirnimi kataloškiimi številkami (tabela 1).

Tabela 1: Seznam ljubljanskih posnetkov iz leta 1908.

Izvajalci	Številka matrice	Naslov	Kataloška številka
Zbor Glasbene Matice v Ljubljani pod vodstvom M. Hubada			
	4491r	Je pa davi slanica pala	X-104648
	4492r	Luna sije	X-104649
	4493r	Bratci veseli vsi	X-104650
	4494r	Ljuba povej, povej!	X-104651
	4495r	Škrjanček poje, žvrgoli	X-104652
	4496r	Meglica	X-104653
	4497r	Nazaj v planinski raj, I. del	X-104654
	4498r	Nazaj v planinski raj, II. del	X-104655
Slovenska kmetška godba (harmonika)			
	4499r	Veselje v gozdu	X-108054
	4500r	Kamniški valček	X-108053
	4501r	Šotiš	X-108052
	4502r	Polka na sedem korakov	X-108055
	4503r	Marzolin	X-108051
	4504r	Laški valček	X-108050
	4505r	Špic polka	X-108049
	4506r	Al' me boš kaj rada imela	X-108048
	4507r	Žegnanje v Tomačevem	X-108047
	4508r	Domači traplan	X-108046
Oddelek zbora Glasbene Matice v Ljubljani pod vodstvom M. Hubada			
	4509r	Slovenec sem	X-104656
	4510r	O mraku	X-104657
	4511r	Lastovki v slovo	X-104658
	4512r	Mladini	X-104659

³ Imena izvajalcev in naslovi posnetkov so praviloma napisani tako, kot so bili zapisani v dosegljivih virih. Popravljeni so le očitne tipkarske napake in poenoteni so zapisi iz različnih virov.

Izvajalci	Številka matrice	Naslov	Kataloška številka
Moški kvartet Glasbene Matice (Matjan, Stegnar, Završan, Šebenik)			
	4513r	En starček je živel (L. Pahor)	X-104213
Ženski dvospev			
	4514r	Gorska rožica	X-104201
Moški kvartet Glasbene Matice (Matjan, Stegnar, Završan, Šebenik)			
	4515r	Oblački	X-104202
	4516r	Planinska roža	X-104203
	4517r	Lahko noč (Vogrič)	X-104204
	4518r	Pri oknu sva molče slonela (Hajdrih)	X-104205
	4519r	Venček narodnih pesmi	X-104206
	4520r	Ogljar	X-104207
	4521r	a) Kranjčičev Juri b) Tički	X-104208
	4522r	Ti si urce zamudila	X-104209
	4523r	Ko psi zalajajo	X-104210
	4524r	Stoji, stoji Ljubljana	X-104211
	4525r	Nočna rosa	X-104212
	4526r ^a	?	?
Zbor stolne cerkve v Ljubljani pod vodstvom Antona Foersterja; s harmonijem			
	4527r	a) Hitite, kristjani, starocerkvena (upravljal A. Foerster) b) Kar je že dolgo želel svet (zložil A. Foerster) c) Oj dete rojeno nam, staroslovenska (upravljal A. Foerster)	X-104660
	4528r	Ave Maria, z gosli in harmonijem iz opere <i>Gorenjski slavček</i> (zložil A. Foerster)	X-104661
	4529r	a) Pet ran Jezusovih (zložil Gregor Rihar) b) Večno srečno, staroslovenska (upravljal A. Foerster)	X-104662
	4530r	a) K sv. Rešnjemu Telesu b) Tebe, Jezus ne pustim (zložil A. Foerster)	X-104663
	4531r	a) Lilija k Jezusu (zložil A. Foerster) b) Cvetlice ve (zložil Blaž Potočnik)	X-104664
	4532r	a) Molitev (zložil F. Gerbič) b) Čast Bogu (zložil A. Foerster)	X-104665
Ženski dvospev			
	4533r	Slovenskim mladenkam (H. Volarič)	X-104214
Godba c. in kr. pešpolka št. 27 – Ljubljana, kapelnik Teodor Christoph (Godba Gramophon-orchestra iz Ljubljane)			
	4534r	Triglav, koračnica (Fučik)	X-100307
	4535r	Naprej, koračnica	X-100302
	4536r	Mladi vojaki, koračnica iz operete <i>Rokovnjači</i> (Parma)	X-100303
	4537r	Sokol, koračnica (Wavrinek)	X-100304
	4538r	La Bora, koračnica (Zitta)	X-100305
	4539r	U boj, zbor iz operete <i>Zrinski</i> (Zajc)	X-100306
	4540r	Venček slovenskih pesmi	X-100292
	4541r	Hrvatski dom, potpuri iz jugoslovanskih pesmi, I. del	X-100293

Izvajalci	Številka matrice	Naslov	Kataloška številka
	4542r	Hrvatski dom, potpuri iz jugoslovanskih pesmi, II. del	X-100294
	4543r	Hrvatski dom, potpuri iz jugoslovanskih pesmi, III. del	X-100295
	4544r	Hrvatski dom, potpuri iz jugoslovanskih pesmi, IV. del	X-100296
	4545r	Pozdrav z Gorenjske, valček (Parma), I. del	X-100297
	4546r	Pozdrav z Gorenjske, valček (Parma), II. del	X-100298
	4547r	Predigra iz opere <i>Graničari</i> (Zajc)	X-100299
	4548r	Fantazija iz operete <i>Caričine amazonke</i> (Zajc)	X-100300
	4549r	Medigra iz opere <i>Ksenija</i> (Parma)	X-100301
	4550r ^b	Belgier, Marsch (Blümel)	X-2-20514
	4551r	Jodler-Marsch (A. Gretsche)	X-2-20500
	4552r	Hoch Tirol, Marsch (Mahr)	X-2-20501
	4553r	Steirischer Lieder-Marsch (Stritzko)	X-2-20502
	4554r	Grazer Bummeler, Marsch (Stilp)	X-2-20503
	4555r	Ausmarsch der Truppen zu den Manövern	X-20998
Josip Povh, komik slovenskega gledališča v Ljubljani, s spremljanjem orkestra			
	4556r	Kuplet o treh ljubicah	X-2-102680
	4557r	Napitnica iz <i>Rokovnjačev</i> (Parma)	X-2-102681
	4558r	Ljubljanski postrežek iz operete <i>Nečak</i> (Parma)	X-2-102682
	4559r	En starček je živel (L. Pahor)	X-2-102683

^a Ta številka matrice nima naslova posnetka, čeprav jo Kelly v popisu posnetkov navaja pri Moškem kvartetu Glasbene matice. Ker njegov popis temelji na ohranjeni dokumentaciji snemalca Maxa Hampeja, je mogoče, da je prišlo do napake pri številčenju med samim snemanjem, morda pa gre za ponesrečen poskus posnetka, čeprav so takšne poskuse z dodeljeno matrično številko snemalci praviloma dokumentirali in ohranili.

^b Posnetki s številkami matric 4550r–4555r so bili očitno namenjeni drugemu tržišču, kar dokazujejo tako naslovi kakor tudi kataloške številke, ki označujejo nemško tržišče. Poleg tega so v popisu, ki ga navaja Kelly (1995), izvajalci navedeni kot »Zono Orch« iz Gradca. V oglasih slovenskih časopisov ti posnetki niso nikoli navedeni.

Seznam posnetkov kaže razmeroma pester repertoar in zanimiv izbor izvajalcev, saj so zastopane različne vrste glasbe in priljubljeni izvajalci tistega časa. Delno je izbor narekovala tudi snemalna tehnologija, ki je zaradi tehničnih pomanjkljivosti lahko prepričljivo zvočno zapisala predvsem manjše vokalne in instrumentalne zasedbe ter prirejene zasedbe godb na pihala (prim. Kunej 2008; 2014). Zanimivo pa je tudi, da veliko posnetega gradiva temelji na slovenskem ljudskem izročilu.

SKLEP

Prvi posnetki slovenske glasbe na gramofonskih ploščah so nastali razmeroma zgodaj. Že leta 1902 je na Dunaju za podjetje Gramophone Co. posnel slovenski operni pevec Franc Pogačnik - Naval dve slovenski pesmi. Prva z naslovom »Pred durmi« je izšla na enostranski

plošči velikosti 7", ki so se takrat še tiskale, in je imela številko matrice 2345B ter kataloško številko 72646. Druga pesem »Ljubici« je bila že posneta na večji matrici 10" (št. 854x) in se je prodajala v katalogu pod številko 72406. Obe pesmi imata v popisu naveden tudi nemški prevod naslova in sta označeni kot »slovenske tradicionalne«, čeprav gre najverjetneje za avtorske pesmi s slovenskim, na ljudski tradiciji slonečim gradivom.

Kasneje so tudi drugi slovenski in tuji izvajalci priložnostno posneli še nekaj slovenskih pesmi. Če se omejimo samo na podjetje Gramophone Co., je npr. na Dunaju baritonist hrvaške opere Bogdan pl. Vulaković leta 1905 med repertoarjem hrvaških pesmi posnel tudi tri slovenske: »Al me boš kaj rada mela« (6873a, 72780), »Kje so moje rožice« (6875a, 72789) in »Zagorski zvonovi« (6874a, 72790) (prim. Kelly 2009). Tudi med snemanjem Franza Hampeja v Zagrebu leta 1907 za Gramophone Co. so različni izvajalci posneli kar nekaj slovenskih pesmi. Tako je npr. Irma Polak poleg številnih drugih pesmi posnela tudi tri slovenske: »Prišla bo pomlad« (5484l, 3-13739), »Na tujih tleh« (5582l, 3-13753) in »Pogled v nedolžno oko« (5583l, 3-13754), baritonist Gjuro Prejac pesem »Domovina« (5439l, 4-12824), Hrvaško trgovsko pevsko društvo Merkur pesmi »Mraku« (5586l, 14705) in »Sijaj solnčice« (5587l, 14706), basist Tošo Lesić pa zdravico »To me veseli« (5604l, 4-12833) (prim. Kelly 2004). Tudi ta repertoar kaže, da je med slovenskimi posnetki precej ljudskih in ponarodelih pesmi.

Vsaj nekateri od teh posnetkov so bili navzoči na slovenskem tržišču, vendar verjetno ne zelo množično, saj se tudi niso pogosto in sistematično tržili. Iz oglasov lahko npr. izvemo, da je urar Rudolf Weber, ko je v začetku jeseni 1905 prvič oznanil prodajo slovenskih plošč, vse tri slovenske posnetke Bogdana pl. Vulakovića, poleg še treh drugih slovenskih pesmi, ponudil v svojem oglasu (Slovenski narod 1905b). Snemanje podjetja Gramophone Co. v Ljubljani leta 1908 pa je pomenilo pomembno prelomnico pri snemanju plošč s slovenskim gradivom, saj so temu vzoru kmalu sledila tudi druga gramofonska podjetja. Že konec istega leta so nastali prvi slovenski posnetki podjetja Dacapo iz Berlina, ki so kmalu izšli na istoimenski labeli, v naslednjih letih pa še posnetki drugih podjetij, saj so se iz obdobja pred prvo svetovno vojno ohranile slovenske plošče različnih label. Na podlagi različnih virov lahko sklepamo, da so snemalci najpomembnejših evropskih gramofonskih podjetij snemali tudi v Ljubljani, nekateri celo večkrat. Z gotovostjo lahko trdimo, da je podjetje Gramophone Co. po letu 1908 snemalo v Ljubljani še dvakrat, namreč leta 1909 in 1910 (prim. Kelly 1995), torej kar tri leta zapored. Tudi nemško podjetje Favorite je v tem obdobju snemalo v Ljubljani, in sicer dvakrat: leta 1910 in leta 1911 (prim. Lotz in Englund 2011; Kunej 2012). Druga gramofonska podjetja pa so pogosto vabila slovenske izvajalce v svoje snemalne studie, ki so jih imela v prestolnicah Evrope, in tam posnela slovensko gradivo.

Prvo snemanje v Ljubljani je imelo velik odmev tudi v časopisnih oglasih. Po letu 1908 zasledimo različne oglase, ki poleg prodaje gramofonov in gramofonskih igel ponujajo gramofonske plošče s slovenskim gradivom. Iz *Slovenca* in *Slovenskega naroda* je razvidno, da so se urarju Francu Zajcu pri oglaševanju pridružili tudi drugi prodajalci, najpogosteje Ivan Bajželj in Anton Rasberger, oba iz Ljubljane. Pri tem oglasih velikokrat sporočajo »ravnokar so izšle najnovejše plošče« (prim. Slovenec 1910) ali da so na zalogi »nove dvostranske slovenske

plošče« (prim. Slovenski narod 1911). Iz besedila pogosto ni povsem razvidno, za katere plošče in posnetke gre, saj je bilo v tistem času na tržišču že precej slovenskih posnetkov. Zato nekateri prodajalci oglašujejo, da se pri njih dobijo plošče različnih gramofonskih podjetij in label. Tudi F. P. Zajec je v kratkem dveletnem obdobju močno razširil svojo ponudbo plošč in gramofonov. V oglasu sredi leta 1910 tako priporoča predvsem plošče znamk Gramophone, Jumbo in Favorit, ki so najtrpežnejše in »čisto igrajo«, čeprav ima sicer zelo pestro ponudbo: »tudi plošče Zonophone, Gramophone, Jumbo, Odeon, Favorit, Kalliope in druge« (Slovenec 1910). V oglasu se pohvali, da je v njegovi prodajalni največja zaloga gramofonov in gramofonskih plošč pri nas ter da je pri njem mogoče dobiti cenik slovenskih plošč, ki obsega nad 400 posnetkov. Čeprav so med njimi verjetno tudi takšne, ki so samo prevedene ali »prirejene« za slovenske kupce ter le na prvi pogled vsebujejo slovenske posnetke, gre za presenetljivo količino plošč s slovenskim gradivom, še posebej, ker so se na našem tržišču pojavile v razmeroma kratkem času dveh let. V naslednjih letih pa je bilo slovenskega gradiva na gramofonskih ploščah še veliko več, kar dokazuje, da je snemanje v Ljubljani leta 1908 pri nas sprožilo plaz snemanja in trženja slovenske glasbe na gramofonskih ploščah.

VIRI IN LITERATURA

- Edinost*. 1902. Anton Skerl ... *Edinost*. (*Glasilo političnega društva »Edinost« za Primorsko*) 27 (255), 3. 10.: [4].
- Edinost*. 1904. Anton Skerl ... *Edinost* 29 (339), 7. 12.: [3].
- Edinost*. 1905. Tržaški grafični zavod ... *Edinost* 30 (66), 7. 3.: [4].
- Edinost*. 1906. Zaloga Gramofonov ... *Edinost* 31 (358), 30. 12.: [9].
- Edinost*. 1907. Mehanična delavnica ... *Edinost* 32 (246), 6. 9.: [4].
- Edinost*. 1908a. Vrhu italijanskega in nemškega repertoire-a ... *Edinost* 33 (268), 27. 9.: [9].
- Edinost*. 1908b. Slovenci! ... *Edinost* 33 (302), 1. 11.: [3].
- Edinost*. 1908c. Eugenia Cossovel ... *Edinost* 33 (306), 5. 11.: [3].
- Friedman, Howard. B. n. l. 1. *The Collector's Guide to Gramophone Company Record Labels 1898 – 1925*. <http://musicweb-international.com/Friedman/#ixzz2EM9dqiIU>
- Friedman, Howard. B. n. l. 2. *Matrix and Catalog Numbers in G&S Discography*. <http://gasdisc.oakapplepress.com/matrix1.htm>
- Gramophone Company*. B. n. l. *Gramophone Company*. Wikipedia, the free encyclopedia. <http://en.wikipedia.org/wiki/Zonophone>
- Kelly, Alan. 1995. *Gramophone Company Matrix Series, Suffix q, r, s. Recorded by Max Hampe, 1904-1916*. MAT107. CD-ROM. Sheffield: samozaložba.
- Kelly, Alan. 2000. *Structure of the Gramophone Company and its Output. HMV and Zonophone, 1898 to 1954. Analysis of Paper and Computer Files*. CD-ROM. Sheffield: samozaložba.
- Kelly, Alan. 2004. *Gramophone Company Matrix Series, Suffix k, l, m (early use C, z, Hp). Recorded by Franz Hampe (Hampe I), 1902-1919*. MAT105. CD-ROM. Sheffield: samozaložba.

- Kelly, Alan. 2009. *His Master's Voice. The Central European Catalogue. (70000 to 79000), 1899 to 1929*. CD-ROM. Sheffield: samozaložba.
- Kunej, Drago. 2008. *Fonograf je dospel! Prvi zvočni zapisi slovenske ljudske glasbe*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Kunej, Drago. 2012. Slovenian recordings made by the Favorite company in Ljubljana in 1910. V: Pekka Gronow in Christiane Hofer (ur.) *The Lindström project. Vol. 4, Contributions to the history of the record industry. Beiträge zur Geschichte der Schallplattenindustrie*. Wien: Gesellschaft für historische Tonträger, 44–50.
- Kunej, Drago. 2014. Med kodami skrita zvočna dediščina Slovencev. *Glasnik SED* 54 (1–2): 22–28.
- Lotz, E. Rainer in Björn Englund. 2011. Linström matrix series. V: Pekka Gronow in Christiane Hofer (ur.) *The Lindström Project. Contributions to the history of the record industry. Beiträge zur Geschichte der Schallplattenindustrie. Vol. 1, Contributions to the history of the record industry. Beiträge zur Geschichte der Schallplattenindustrie*. Wien: Gesellschaft für Historische Tonträger, 87–171.
- Pennanen, Risto. 2007. Immortalised on Wax: Professional Folk Musicians and Their Gramophone Recordings Made in Sarajevo, 1907 and 1908. V: Božidar Jezernik idr. (ur.), *Europe and Its Other – Notes on the Balkans*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 107–148.
- Perkins, John F. idr. 1976. On Gramophone Company Matrix Number, 1898 to 1921. *The record Collector* 23 (3–4): 51–90.
- Oblak, Alfons. 1890. Fonograf, grafon in gramofon. *Dolenjske novice* 6 (18): 137–139.
- Slovenec*. 1900a. Jouré-fixe. *Slovenec (Politični list za slovenski narod)* 28 (255), 7. 11.: [2].
- Slovenec*. 1900b. Jouré-fixe meščanskega kluba. *Slovenec* 28 (257), 9. 11.: [3].
- Slovenec*. 1902a. Večer šentpeterskih podružnic družbe sv. Cirila in Metoda ... *Slovenec* 30 (55), 7. 3.: [3].
- Slovenec*. 1902b. Gramofon ... *Slovenec* 30 (162), 17. 7.: [4].
- Slovenec*. 1908a. Plošče za gramofon s slovenskim besedilom ... *Slovenec* 36 (169), 25. 7.: [9].
- Slovenec*. 1908b. Milko Krapeš ... *Slovenec* 36 (221), 26. 9.: [10].
- Slovenec*. 1908c. Najnovejše slovenske produkcije ... *Slovenec* 36 (296), 24. 10.: [14].
- Slovenec*. 1908d. Domače slovenske tvrtde. *Slovenec* 36 (245), 19. 12.: [8].
- Slovenec*. 1908e. Največja tvrdka ... *Slovenec* 36 (292), 19. 12.: [12].
- Slovenec*. 1908f. Največja tvrdka ... *Slovenec* 36 (296), 24. 12.: [8].
- Slovenec*. 1910. Novi posnetek sloven. pesmi ... *Slovenec* 38 (177), 6. 8.: 2, 8.
- Slovenski narod*. 1902. Božično darilo! ... *Slovenski narod* 35 (231), 8. 10.: [4].
- Slovenski narod*. 1904. Vsekdar najnovejše prave gramofone ... *Slovenski narod* 37 (184), 13. 8.: [14].
- Slovenski narod*. 1905a. Novo! Od danes naprej ... *Slovenski narod* 38 (248), 28. 10.: [10].
- Slovenski narod*. 1905b. Kupi samo z varstveno znamko ... *Slovenski narod* 38 (257), 9. 11.: [6].
- Slovenski narod*. 1908a. Veliko zalogo gramofonov ... *Slovenski narod* 41 (151), 2. 7.: [6].
- Slovenski narod*. 1908b. Gramofon g. Zajca z novimi komadi ... *Slovenski narod* 41 (170), 24. 7.: [2].
- Slovenski narod*. 1908c. Zonofoni s slovenskimi pesmimi. *Slovenski narod* 41 (171), 25. 7.: [5].
- Slovenski narod*. 1908d. Novemberski novi posnetek. *Slovenski narod* 41 (267), 14. 11.: [10].

- Slovenski narod*. 1908e. Decembrski novi posnetek. *Slovenski narod* 41 (285); 5. 12.: [14].
- Slovenski narod*. 1908f. Velika zaloga slovenskih gramofonskih plošč ... *Slovenski narod* 41 (290), 12. 12.: [5].
- Slovenski narod*. 1909. Decembrski novi posnetek. *Slovenski narod* 42 (25) 1. 2.: [7].
- Slovenski narod*. 1911. Nove dvostranske slovenske plošče! *Slovenski narod* 44 (144), 24. 6.: 12.
- Sherman, Michael W. 2010. *The Collector's Guide to Victor Records*. 2. izd. Tustin: Monarch Record Enterprises.
- Štritof, Anton. 1908. *Izvestje »Glasbene Matice« v Ljubljani o 36. društvenem letu 1907/8*. Ljubljana: Glasbena matica.
- Zonophone*. b. n. l. *Zonophone*. Wikipedia. <http://en.wikipedia.org/wiki/Zonophone>

1908: THE BEGINNING OF SLOVENIAN MUSIC DISCOGRAPHY?

Some gramophone recordings of Slovenian music were made shortly after the new technology was introduced to the world. However, these recordings did not attract much attention on the Slovenian market. The first extensive recording of Slovenian music and Slovenian performers was carried out by the Gramophone Company in Ljubljana. This article considers whether this recording session represents the start of a new era of recording Slovenian material and the start of broad and systematic marketing of recorded Slovenian music in Slovenia.

The first advertisements promoting gramophones and gramophone records in Slovenian newspapers started to appear in 1902. However, they did not mention Slovenian recordings. Only in the fall of 1905 did an advertisement by the clockmaker Rudolf Weber, a representative of the Gramophone Company and its German subsidiary in Slovenia, mention for the first time that several "Slovenian records for the gramophone" were available at his store. However, Weber closed his shop in 1906 and in the second half of 1906 and all of 1907 there was no systematic advertising of gramophones or gramophone records and no mention of Slovenian recordings.

A turning point in advertising gramophone records in Slovenia occurred in 1908, when clockmaker Fran P. Zajec from Ljubljana placed an advertisement in the newspaper *Slovenski narod*. The advertisement announces a large stock of gramophones and records, including Slovenian material. Not long after that, he published an article in the newspaper emphasizing Slovenian performers and advertising a selection of recordings by each of these performers. At the beginning of December 1908, he also published an advertisement with an extensive list of performers and recordings. This advertisement provides for the first time a detailed list of Slovenian recordings published on Zonophone records in 1908, which had obviously been recorded before the summer of that same year. The Zonophone logo with the new trademark of Gramophone Co. (the famous illustration of a dog listening to "his master's voice") can be clearly seen at the top of the advertisement. Apparently Zajec obtained a license through an Austrian company to sell Gramophone Co. products in Slovenia because Gramophone Co.

used its numerous subsidiaries to market its records on various labels, which included the Zonophone label. In the weeks before Christmas 1908 many other merchants also published advertisements selling gramophones and records and many also highlighted new Slovenian recordings. Looking at the newspaper advertisements, one can conclude that advertising Slovenian recordings on gramophone records began systematically and frequently in the second half of 1908, when new Gramophone Co. recordings appeared on the Slovenian market with recordings from Ljubljana.

Unfortunately, no detailed information can be found in newspapers on when and how this important recording session happened. Still, a fairly detailed list of 1908 recordings from Ljubljana can be created on the basis of the preserved archival material of the Gramophone Co. activities, newspaper advertisements, preserved gramophone records, and some other sources. A list of recordings shows a rather varied repertoire and an interesting selection of performers, representing different music genres and popular contemporary performers. It is also interesting to note that much of the recorded material is based on Slovenian traditional music.

The recording sessions of Gramophone Co. in Ljubljana in 1908 represent a significant turning point in the recording of records with Slovenian material because they set an example later followed by other gramophone companies. At the end of that year, the first Slovenian recordings by Dacapo, a company from Berlin, were made, and a short time later they were published by the same label. In the following years other companies also made recordings, and many of these Slovenian records from various labels from the period before the First World War have been preserved. Various sources make it possible to conclude that the recording experts of the most important European gramophone companies did record in Ljubljana, some of them even more than once. Gramophone companies often simply invited Slovenian performers to their recording studios, which were located in several European capitals, and the Slovenian material was recorded there. Therefore it is not unusual to find numerous advertisements after 1908 and also increasingly more merchants offering gramophone records with Slovenian material alongside gramophones and gramophone needles. The message would often say that “the latest gramophone records have just arrived” or that they stocked “new double-sided Slovenian records.”

Soon Fran P. Zajec also considerably expanded his inventory of gramophone records and gramophones. In an advertisement from the middle of 1910, he boasted the largest stock of gramophones and gramophone records in Slovenia and informed the public that a price list of Slovenian records including over 400 recordings could be obtained from him. Although some of the material he offered was probably only “adapted” for Slovenian consumers and merely seemed to include recordings of Slovenian origin, this is still a surprising number of records with Slovenian material, especially because they had appeared on the Slovenian market over the fairly short period of two years.